Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

Viite: Lakivaliokunta 18.3.2022 HE 13/2022 vp. Lausumapyyntö 10.3.2022

Asia: HE 13/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi sekä siihen liittyvät Kansalaisaloite KAA 2/2019, Lakialoitteet LA 24/2020 ja LA 96/2020

Suomen Tuomariliitto esittää asiantuntijalausuntonaan seuraavaa:

Esityksen mukaan keskeinen muutos olisi raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi. Tämä toteutettaisiin säätämällä raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Vastaavalla tavalla muissa seksuaalirikoksissa keskeistä olisi se, ettei seksuaalisen teon kohde osallistu siihen vapaaehtoisesti. Edelleen esityksessä selkeennytetään rikoslain 20 luvun säännöksiä ja systematiikka. Kuuttatoista vuotta nuorempiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotettaisiin pääosin aikuisia koskevista säännöksistä. Keskeisistä seksuaalirikoksista säädettäisiin myös törkeät tekomuodot.

Tuomariliitto kannattaa hallituksen esitystä ja pitää esityksessä mainittuja tavoitteita hyväksyttävinä. Hallituksen esityksen johdosta mainitun kansalaisaloitteen ja lakialoitteiden tavoitteet tulevat täytetyiksi**.**

Suostumusperusteisuudesta

Oikeuskäytännössä huomio on siirtynyt raiskausrikoksiin liittyvästä väkivallasta tai sen uhasta yhä enemmässä määrin siihen onko raiskaus toteutettu pakottamalla. Muutos vastaa siten käytännön vaatimuksia.

Lainsäädännöllisesti valinta on myös perusteltua, koska se poistaa oikeuskäytännön ja lainsanamuodon välisen ristiriidan ja on omiaan suuntaamaan tarkastelun seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta keskeiseen seikkaan eli vapaaehtoisuuteen.

Tuomariliitto huomauttaa, etteivät seksuaalirikosten ja niiden käsittelyn haasteet kuitenkaan yksinomaan liity tunnusmerkistötekijöihin, eivätkä esimerkiksi näyttöön ja tahallisuuskysymyksiin liittyvät ongelmat ratkea suostumusperusteiseen tunnusmerkistöön siirtymisellä. Huomioitavaa kuitenkin on, ettei seksuaalirikoksissa voida hyväksyä muista rikoksista poiketen käännetyn todistustaakan tai alennetun näyttökynnyksen omaksumista.

Rikoslain 20 luvun 1 §:n muotoilu eroaa rakenteeltaan vastaavista, muita rikoksia koskevista perusmuotoisten tekojen tunnusmerkistöistä ja rinnastuu ennemmin törkeitä tekomuotoja koskeviin säännöksiin, joissa tiettyjen kvalifiointiperusteiden listaaminen on tyypillistä. Näiltä osin pykälän 2 momentin 2-3 kohtien osalta jää epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi, tarkoitetaanko niillä täsmentää 1 momentin pääsääntöä vai onko kysymys siitä erillisestä soveltamistilanteesta.

TALOUDELLISET VAIKUTUKSET

Työmäärän lisäys on arvioitava todellisen kokonaistyömäärän perusteella eikä pelkästään rikosasian suullisen käsittelyn yksikkökustannuksen perusteella

Hallituksen esityksessä (s. 67) on todettu, että esitutkinnassa käsiteltävien raiskausrikosten määrä kasvaisi 20 %:lla ja syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa käsiteltävien raiskausrikosten määrä 50 %:lla säännösten voimaantuloa seuraavina vuosina. Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa ahdistelurikosten ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevat juttumäärät kasvaisivat 20 %:lla. Hovioikeuksien kohdalla juttumäärien kasvuksi on oletettu 40 %. Näiden arvioiden jälkeen hallituksen esityksessä on laskettu vuoden 2019 ratkaisulukumäärien perusteella, että käräjäoikeuksissa tullaan käsittelemään arviolta 148 uutta raiskausasiaa, 17 uutta seksuaalista ahdistelua koskevaa asiaa ja 9 uutta lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevaa asiaa. Hovioikeuksissa tullaan käsittelemään 58 uutta raiskausta ja törkeää raiskausta koskevaa asiaa, mutta esityksessä ei ole tietoja seksuaalista ahdistelua tai lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevista asioiden lukumäärien kasvusta hovioikeudessa.

Syyttäjien ja poliisin kohdalla esityksen aiheuttaman työmäärän lisäyksestä johtuva henkilövaikutus on laskettu henkilötyövuosissa ja sen perusteella on määritetty lisääntyneestä työmäärästä aiheutuvat palkkakustannukset sivukuluineen (sivut 68 ja 69). Tuomariliitolla ei ole tietoa, mistä syystä tuomioistuinten kohdalla ei ole noudatettu samaa vakiintunutta laskentatapaa kuin syyttäjillä ja poliisilla, vaan esityksen vaikutukset on arvioitu rikosasioiden suullisen käsittelyn yksikkökustannuksella 1 345 euroa per asia kerrottuna uudistuksesta aiheutuvien uusien asioiden lukumäärällä (s. 69).

Hallituksen esityksessä tuomioistuinten kohdalla käytetty laskentatapa on väärä. Tuomioistuinten työmäärän arvioinnissa on käytetty lajissaan tavanomaisten juttujen suullisen käsittelyn keskiarvoa tuomioistuimissa (yksikkökustannus). Tuomioistuinten henkilöstötarve tulee arvioida siten, että se kuvaa mahdollisimman hyvin seksuaalirikosten todellista kokonaistyömäärää eli, kuinka paljon aikaa tuomarit, esittelijät ja muu avustava henkilöstö käyttävät keskimäärin seksuaalirikosta koskevan asian hoitamiseen kaikkine työvaiheineen. Raiskausrikokset ja seksuaalista ahdistelua koskevat rikokset kuuluvat rikosasioista kaikkein vaativimpaan ja työläimpään luokkaan yleisten tuomioistuimien työmäärämittaristossa. Lähtökohdaksi on siten otettava ajankäyttö, joka on yhden päivän kestävässä istunnossa keskimäärin 9 työpäivää. Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskeva asian voidaan arvioida olevan nykyistä tunnusmerkistöä vastaavalla tavalla työmäärältään keskimääräinen eli tämän asian käsittelyyn kuluu keskimäärin 3 työpäivää. Avustavan henkilökunnan työmäärän osuus on tästä arviolta noin kolmasosa.

Seksuaalirikoksissa vaikuttavat työmäärään seuraavat tekijät. Seksuaalirikoksia koskevissa asioissa näytön arviointi on pääsääntöisesti poikkeuksellisen hankalaa, uuden lainsäädännön soveltaminen tulee olemaan myös oikeudellisesti vaativaa, asioihin liittyy merkittäviä korvausvaatimuksia, asioita käsitellään keskimäärin yhden istuntopäivän verran suljetuin ovin alioikeudessa, asian valmisteluun, tuomion ja julkisen selosteen laatimiseen päätösneuvotteluineen menee useimmiten useita päiviä ja asioihin liittyvä seuraamusharkinta on vaativaa. Käräjäoikeuksissa seksuaalirikokset käsitellään pääsääntöisesti lautakuntakokoonpanossa. Raiskaus- ja paritusrikokset, törkeä seksuaalinen kajoaminen ja lapsiin kohdistuvien rikosten törkeät tekomuodot pitää käsitellä aina kolmen tuomarin kokoonpanossa näiden asioiden vaativuus ja käsittelyä vaikeuttavat erityispiirteet huomioon ottaen.

Hovioikeuksissa seksuaalirikokset käsitellään kolmen tuomarin kokoonpanossa. Resurssitarpeessa tulee lisäksi ottaa huomioon, että käräjäoikeuden istunnoissa on aina mukana sihteeri ja hovioikeudessa useimmiten valmistelija. Uudistuksen voimaantuloon välittömästi vaikuttavana, työmäärää lisäävänä tekijänä on otettava huomioon myös se, että lainsäädäntö muuttuu merkittävästi myös systematiikaltaan, mikä lisää ns. lievemmän lain periaatteen soveltamisen edellyttämää arviointia. Videotallennusuudistus tulee niin ikään pidentämään oikeudenkäyntien kestoja muun muassa siitä syystä, että todistelun vastaan ottaminen jää jatkossa pääosin käräjäoikeuksiin. Näistä syistä tuomioistuinten resurssitarve on merkittävästi alimitoitettu hallituksen esityksessä.

Saapuneiden seksuaalirikosten määrät ovat kasvaneet vuosina 2020-2021 verrattuna vuoteen 2019

Tuomioistuinten työtilastoista vuodelta 2019 (Oikeusministeriön julkaisuja 2020:4, Taulukkoliitteet, Taulukko 1, juoksevan numeroinnin sivu 85/496) ilmenee, että käräjäoikeuksissa ratkaistiin vuonna 2019 yhteensä 320 raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen koskevaa asiaa, 398 lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa asiaa ja 132 muita seksuaalirikoksia (rikoslain 20:4-5, 8-9 tarkoitetut rikokset) koskevia asioita. Näin ollen käräjäoikeuksissa ratkaistiin vuonna 2019 yhteensä 850 seksuaalirikosasiaa. Tilaston mukaan käräjäoikeuksiin saapui vuonna 2019 yhteensä 855 seksuaalirikosta. Hovioikeuksissa (Taulukkoliitteet, Taulukko 2, juoksevan numeroinnin sivu 396/496 alkaen) ratkaistiin vuonna 2019 yhteensä 151 raiskausta, törkeää raiskausta, pakottamista sukupuoliyhteyteen koskevaa asiaa, 109 lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa asiaa ja 16 muita seksuaalirikoksia koskevia asioita. Hovioikeuksissa ratkaistiin vuonna 2019 yhteensä 276 seksuaalirikosasiaa.

Tuomioistuinvirastosta saatujen tilastojen mukaan käräjäoikeuksiin saapui vuonna 2020 yhteensä 1018 seksuaalirikosasiaa (rikoslain 20 luvussa tarkoitetut kaikki rikokset) ja vuonna 2021 yhteensä 1046 asiaa. Hovioikeuksista ei ollut saatavissa tätä lausuntoa varten tilastotietoa seksuaalirikosten kokonaismäärästä.

Saatujen tilastojen mukaan vuonna 2020 käräjäoikeuksiin saapui 464 raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen koskevaa asiaa ja hovioikeuksiin 134 asiaa. Vuonna 2021 asiamäärä oli käräjäoikeuksissa 410 asiaa ja hovioikeuksissa 170 asiaa. Vuonna 2020 käräjäoikeuksiin saapui 263 raiskausta ja 70 törkeää raiskausta koskevaa asiaa. Hovioikeuksissa saapui 98 raiskausta ja 36 törkeää raiskausta koskevaa asiaa. Vuonna 2021 käräjäoikeuksiin saapui 320 raiskausta ja 50 törkeää raiskausta koskevaa asiaa ja hovioikeuksiin 134 raiskausta ja 36 törkeää raiskausta koskevaa asiaa. Käräjäoikeudessa on käytetty keskimäärin 5,3 tuntia yhden raiskausasian istunnossa vuonna 2020 ja 4,9 tuntia vuonna 2021. Törkeän raiskausasian käsittelyyn istunnossa on käytetty keskimäärin 15,6 tuntia vuonna 2020 ja 10,9 tuntia vuonna 2021. Hovioikeudessa on käytetty keskimäärin 5,6 tuntia yhden raiskausta, törkeää raiskausta tai pakottamista sukupuoliyhteyteen koskevan asian käsittelyyn istunnossa vuonna 2020 ja 5,5 tuntia vuonna 2021.

Vuosia 2019-2021 koskevista tilastoista voidaan päätellä, että saapuneiden seksuaalirikosten kokonaislukumäärä vuosina 2020 ja 2021 on kasvanut käräjäoikeuksissa merkittävästi vuoteen 2019 verrattuna. Hallituksen esityksessä kuvattu uudistuksen aiheuttama asiamäärien kasvuarvio tulee tehdä käytettävissä olevien uusimpien tilastotietojen perusteella eli vuoden 2021 saapuneiden asioiden lukumäärän perusteella. Saapuneiden asioiden lukumäärään vuoden 2019 jälkeen on voinut osaltaan vaikuttaa myös seksuaalista itsemääräämisoikeutta koskeva yhteiskunnallinen keskustelu.

Käräjäoikeudessa käsitellyt (v. 2019):
- Raiskaus: (296 * 0.5 =) 148 uutta tapausta
- Seksuaalinen ahdistelu: (87 * 0.2 =) 17 uutta tapausta
- Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito: (47 * 0.2=) 9 uutta tapausta

Hovioikeuksissa ratkaistut rikostuomiot (v. 2019):
-Raiskaus ja törkeä raiskaus: (146 * 0.4 =) 58 uutta tapausta

Käräjäoikeuksiin saapuneet asiat (v. 2020)
- Raiskaus (263*0.5=) 131,5 uutta tapausta
- Törkeä raiskaus (70*5=) 35 uutta tapausta

Käräjäoikeuksiin saapuneet asiat (v. 2021)
- Raiskaus (320*0.5=) 160 uutta tapausta
- Törkeä raiskaus (50*0.5=) 25 uutta tapausta

Hovioikeuksiin saapuneet asiat (v. 2020)
- Raiskaus (98*0.5=) 49 uutta tapausta
- Törkeä raiskaus (36*0.5=) 18 uutta tapausta

Hovioikeuksiin saapuneet asiat (v. 2021)
- Raiskaus (134*0.5=) 67 uutta tapausta
- Törkeä raiskaus (36*0.5=) 18 uutta tapausta

Keskimääräiset istuntotunnit käräjäoikeudessa vuosina 2020-2021
- Raiskaus 4,9-5,3 tuntia
- Törkeä raiskaus 10,9-15,6 tuntia

Keskimääräiset istuntotunnit hovioikeuksissa raiskauksissa, törkeissä raiskauksissa ja pakottamisessa sukupuoliyhteyteen vuosina 2020-2021
- 5,5-5,6 tuntia

Uudistus edellyttää vähintään 20 tuomarin ja 4,5 avustavan henkilöstön henkilötyövuoden lisäystä

Vuoden 2021 tietojen perusteella voidaan arvioida raiskausrikosten määrän kasvavan käräjäoikeuksissa 185 asialla, mistä törkeiden raiskausten osuus on 25. Tuomariliitto arvioi, että vähintään 50 prosentissa valitetaan hovioikeuteen. Tällä perusteella saadaan hovioikeuksissa uusien raiskausrikosten määräksi 85. Tuomariliitolla ei ole vuosilta 2020 ja 2021 tilastoja, kuinka paljon käräjäoikeuksiin ja hovioikeuksiin saapui seksuaalista ahdistelua ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämistä koskevia asioita. Tästä syystä laskelmassa käytetään viimeksi mainittujen rikosten osalta hallituksen esityksen arvioita kasvusta eli yhteensä 26 asiaa käräjäoikeuksissa. Tuomariliitto arvioi, että seksuaalisesta ahdistelusta ja lasta seksuaalisesti esittävästä kuvasta valitetaan niin ikään puolessa ratkaisuista. Tilastot osoittavat, että törkeitä raiskauksia käsitellään suullisessa käsittelyssä käräjäoikeudessa keskimäärin kaksi työpäivää, mikä pitää ottaa huomioon myös laskelmassa. Lähtökohtana on lisäksi, että raiskausrikokset käsitellään jatkossa kolmen tuomarin kokoonpanossa käräjäoikeudessa. Raiskausrikoksia ja seksuaalista ahdistelua koskevia asioita käsitellään edellä kerrotuin tavoin keskimäärin 9 työpäivää ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa keskimäärin 3 työpäivää. Hallituksen esityksessä on otettu laskelman pohjaksi 200 työpäivää vuodessa. Määrärahatarpeen arvioinnissa on käytetty laskennallisia lukuja, jotka on määritetty oikeusministeriön ja Tuomioistuinviraston tulossopimuksessa vuosille 2022-2025.

Näin laskettuna saadaan uusien raiskausrikosten, seksuaalisen ahdistelua ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevien rikosten perusteella lisäresurssitarpeeksi käräjäoikeuksissa 9 käräjätuomaria (9 htv x 92 000 euroa = 828 000 euroa) ja 3 käräjäsihteeriä (3 htv x 43 000 euroa = 129 000 euroa) ja hovioikeuksissa 3 hovioikeudenneuvosta (3 htv x 92 000 euroa = 276 000 euroa) ja 1,5 esittelijän virkaa (1,5 htv x 51 000 euroa = 76 500 euroa). Jatkossa kaikki raiskausrikokset on

käsiteltävä kolmen tuomarin kokoonpanossa, joten tällä perusteella lisäresurssitarve on 4 käräjätuomaria (4 htv x 92 000 euroa = 368 000 euroa). Kun tämän lisäksi otetaan huomioon, että myös paritusrikokset, törkeä seksuaalinen kajoaminen ja lapsiin kohdistuvien rikosten törkeät tekomuodot on käsiteltävä kolmen tuomarin kokoonpanossa, henkilöstövaikutus kokoonpanojen osalta on arviolta yhteensä noin 8 käräjätuomaria (8 htv x 92 000 euroa = 736 000 euroa).

Rikosasioiden käsittelyketjun tasapuolinen ja riittävän resursoinnin vaatimus edellyttävät, että koko ketjun resurssoinnista huolehditaan. Ottaen huomioon tuomioistuinten jo ennestään niukat resurssit, asioiden nykyisellään pitkät käsittelyajat ja oikeusturvan korkeat laadulliset vaatimukset, Tuomariliitto pitää esittämäänsä resurssitarvetta tuomioistuimille realistisena ja oikeasuhtaisena tämän merkittävän uudistuksen onnistumiseksi. Pitkät käsittelyajat ovat erityisen kohtuuttomia seksuaalirikosten kaikkien osapuolten kannalta.

Uudistus edellyttää myös lisärahoitusta koulutukseen

Tuomariliitto kiinnittää lopuksi vielä huomiota myös uudistuksen vaatimaan laadukkaaseen ja riittävän laajaan (arviolta kahden koulutuspäivän vaatima aika) lisäkoulutuksen tarpeeseen kaikille oikeudenhoidon toimijoille. Nykyiset koulutusresurssit ovat tähän riittämättömät.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon ovat valmistelleet käräjätuomarit Tuuli Vänskä, Samuli Yli-Rahnasto ja Minna Hällström. Lausuntoa on käsitelty oikeuspoliittisen valiokunnan kokouksessa 14.3.2022 ja hallituksessa sähköpostitse 16.3. ja 17.3.2022.

Helsingissä 17.3.2022

Sanna Mantila	Minna Hällström
puheenjohtaja	varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa. Tuomarikunnan yhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.